

ЗАШТО МОРАМО ЗАЈЕДНО ПРОТИВ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

ОДГОВОРИ НА НЕДОУМИЦЕ И ДИЛЕМЕ У ПОСТУПАЊУ
НАДЛЕЖНИХ ИНСТИТУЦИЈА У ЦИЉУ ЗАШТИТЕ И
ПОДРШКЕ ЖРТВАМА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

*Искључи
насиље*

sigurnakuca.net

Публикација је настала у оквиру заједничког пројекта „Интегрисани одговор на насиље над женама и девојчицама у Србији II”, који реализују UNICEF, UN Women, UNFPA и UNDP, у партнерству са Владом Републике Србије, на челу са Координационим телом за родну равноправност. Интегрисани одговор на насиље над женама и девојчицама у Србији усмерен је на развој друштвеног и институционалног окружења које ће допринети нултој толеранцији и искорењавању насиља над женама у Србији. Заједничким деловањем агенција Уједињених нација и Владиних тела доприноси се решавању проблема насиља у породици и партнерским односима, унапређује подршка женама, девојчицама и њиховим породицама и ствара окружење које не толерише насиље.

Пројекат се спроводи уз подршку Владе Шведске.

Ставови изнети у овој публикацији представљају ставове аутора и не одражавају нужно ставове Уједињених нација, Владе Републике Србије и Владе Шведске.

ЗАШТО МОРАМО ЗАЈЕДНО ПРОТИВ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

**ОДГОВОРИ НА НЕДОУМИЦЕ И ДИЛЕМЕ У
ПОСТУПАЊУ НАДЛЕЖНИХ ИНСТИТУЦИЈА У
ЦИЉУ ЗАШТИТЕ И ПОДРШКЕ ЖРТВАМА НАСИЉА
У ПОРОДИЦИ**

БЕОГРАД, 2019

УВОДНА РЕЧ ЗА ПРОФЕСИОНАЛЦЕ КОЈИ ЋЕ ЧИТАТИ ОВУ ЗБИРКУ

Закон о спречавању насиља у породици, који је ступио на снагу 1. јуна 2017. године, донео је новине у поступању државних органа са циљем да омогући делотворно спречавање насиља у породици и хитну, благовремену и делотворну заштиту и подршку жртвама насиља у породици.

Како би се обезбедила ефикасна и делотворна заштита од насиља у породици, Законом је прописана обавезна сарадња државних органа, установа и институција у процени ризика, реаговању да се насиље заустави у кратком року, као и да се жртвама обезбеди дугорочна заштита и подршка кроз праћење и планирање мера.

Током прве године примене Закона о спречавању насиља у породици групе за координацију и сарадњу су размотриле 44.886 пријављених случајева насиља у породици, стављено је 16.185 предлога за продужење хитних мера од стране тужилаштва, док су судови усвојили предлог и продужили 15.617 хитних мера. Израђено је и 10.503 индивидуалних планова заштите и подршке жртви. Током друге године примене овог закона забележен је укупан пораст, те су групе за координацију и сарадњу у периоду од 1. јуна 2018. до 31. маја 2019. године размотриле 47.583 случаја пријављеног насиља, стављено је 17.954 предлога и од стране суда продужено 17.300 хитних мера, док је израђено 15.505 индивидуалних планова заштите и подршке жртви.

Од усвајања Закона о спречавању насиља у породици, Министарство правде у сарадњи са Програмом за развој Уједињених нација (УНДП) пружа подршку професионалцима који примењују Закон, сарађује са другим системима и прати његову примену, кроз праћење динамике појаве насиља у породици и карактеристике феномена, као и откривања тешкоћа у деловању институција, како би се превенирало понављање и ескалација

насиља, изналазила решења за превазилажење тешкоћа и, превасходно, обезбедила заштита жртава.

Један део ових активности посвећен је обуци и повезивању институција и невладиних организација на локалном нивоу. Током новембра 2018. године и априла 2019. године организоване су радионице којима су присуствовали представници свих надлежних државних органа и установа у смислу чл. 7 Закона о спречавању насиља у породици из Лесковца, Лебана, Медвеђе, Власотинца, Црне Траве, Пријеполја, Прибоја, Нове Вароши, Бора, Неготина, Кладова, Врања, Бујановца, Владичиног Хана, Сурдулице, Босилеграда, Трговишта, Пирота, Димитровграда, Беле Паланке и Бабушнице, када су идентификоване конкретне препреке и забележена питања која су се појавила као спорна у поступању у случајевима насиља у породици од стране свих релевантних институција. Тако је и настала ова збирка Питања и одговора као својеврстан мултисекторски одговор на насиље у породици у циљу превазилажења препрека у примени не само Закона о спречавању насиља у породици, него и других закона и протокола којима је регулисана ова материја.

За све професионалце који су посвећени спречавању насиља у породици и заштити жртава и којима је намењена ова збирка, важно је да имају у виду да, упркос многобројним питањима ова, а ни ма која друга збирка не може да да одговор на свако питање које „живот“ може да постави, јер живот је увек изнад права. С тим у вези нужно је да се професионалци придржавају нормативног оквира и предузимају све мере из своје надлежности и увек гледају „ширу слику“. Такође, не смемо заборавити да је сваки случај насиља у породици случај за себе и да не постоје универзална правила и процедуре, већ само оквир који се мора поштовати и у оквиру кога се мора пронаћи најбоље могуће решење за сваки конкретни случај. То свакако подразумева одређен степен професионалног знања, али и вештину поступања.

ОДГОВОРИ НА НЕДОУМИЦЕ И ДИЛЕМЕ У ПОСТУПАЊУ НАДЛЕЖНИХ ИНСТИТУЦИЈА У ЦИЉУ ЗАШТИТЕ И ПОДРШКЕ ЖРТВАМА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

1. Ко су чланови породице према Закону о спречавању насиља у породици и како се рачунају степени сродства?

Према чл. 3 став 3. Закона о спречавању насиља у породици одређени су чланови породице. То су лица са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или лица са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или друго лице са којим живи или је живео у заједничком домаћинству. Само према лицима која су чланови породице на начин како је то наведено овим законом могу се изрећи/продужити хитне мере.

Степени сродства рачунају се према броју рађања, дакле „колико рођења, толико степени“. Тако крвни сродник у правој линији су отац и син и то у првом степену (јер их дели једно рођење), деда и унук су сродници другог степена (јер их деле два рођења) итд.

Што се тиче побочног сродства оно се израчунава тако што се преброје рођења од једног сродника до другог и то преко првог заједничког претка. Тако су брат и сестра побочни сродници 2. степена (броји се преко оца и мајке). Код тазбинског се сродство рачуна тако што се израчуна крвно сродство једног брачног/ванбрачног друга са одређеним својим сродником, а други брачни/ванбрачни друг ће бити тазбински сродник са тим

рођаком у истом оном степену у ком је његов супружник у крвном. Па су тако снаја/зет и таст-ташта/свекар-свекрва, очух и пасторка, као и маћеха и пасторак први степен тазбинског сродства, а девер/заова/свастика – према снаји/зету 2. степена тазбинског сродства.

Сви остали би били сродници по Закону о спречавању насиља у породици, само ако живе или су живели у заједничком домаћинству, дакле то важи за нпр. сестрић/сестричина и тетка/ујак/стриц који су сродници 3. степена побочног сродства, а браћа и сестре од стрицева, ујака и тетке сродници 4. степена побочне линије (јер се броји преко првих заједничких предака, а то су тек деда и баба) итд., а то важи и за стрину и синовца, који су 3. степен тазбинског сродства, а сва њихова деца су већ 4. степена тазбинског сродства итд. Такође таст-ташта, свастика, шурак/зет и свекар/свекрва, девер, заова/ снаја бившег брачног/ванбрачног партнера би се могли сматрати сродником једино ако су некад живели у заједничком породичном домаћинству, јер сродство између ових лица престаје разводом брачне, односно престанком ванбрачне заједнице .

2. Да ли поступак процене ризика почиње да се спроводи пре или након што учинилац буде доведен у полицијску станицу?

Сходно одредбама чл.15.ст.2 ЗСНП, надлежни полицијски службеник је дужан да поступак процене ризика започне одмах након пријема обавештења о насиљу или непосредној опасности од њега, дакле и пре него што учинилац буде доведен у службене просторије полиције. Обавеза поступања постоји без обзира да ли је обавештење упућено посредством других полицијских службеника или непосредно од јавног тужиоца, центра за социјални рад, суда, других државних органа или институција, жртве или других грађана.

3. Шта би trebalo да садржи мишљење центра за социјални рад у смислу чл. 15. ст.3. Закона о спречавању насиља у породици?

Мишљење центра за социјални рад у смислу Закона о спречавању насиља у породици могли бисмо назвати „прелиминарним извештајем“. Дакле, то није налаз и мишљење стручног тима, који центар израђује након свеобухватног поступка опсервације неке породице. С тим у вези мишљење центра за социјални рад у смислу члана 15. ст. 3. закона требао би да садржи основне податке из евиденције центра за социјални рад о некој породици и то да ли се породица налази на евиденцији, од када, по ком основу, да ли је центар и када предузимао какве радње из своје надлежности, има ли деце у тој породици, да ли су евентуално у току неки поступци и који и слично.

Примера ради, уколико би центар навео да се породица налази на евиденцији због материјалних давања, то би надлежном полицијском службенику код процене ризика и заменику јавног тужиоца код вредновања ризика указивало на ризик финансијских проблема, податак да у породици има деце – указује на ризик да су деца могла бити присутна и да су могла бити повређена, податак да се породица налази на евиденцији више година због нпр. нарушених породичних односа указује на податак да постоји континуитет у нарушеним односима и да последња пријава која се процењује никако не може бити сматрана као инцидентан догађај и сл.

Овде је важно указати и на потребу хитног поступања центра за социјални рад код давања мишљења из чл. 15. ст. 3 закона. Дакле, мишљење у смислу чл. 15. ст. 3. полицији мора бити достављено до истека 8. сата, а тужиоцу до истека 24. сата. Ово из разлога, јер се у неким ситуацијама дешава да полиција затражи мишљење, а центар га достави након 7 и више дана. Овакво мишљење, чак и да је далеко опширније и квалитетније од основних података, потпуно је „замагљено“ неиспуњењем начела хитности и ни-

како не доприноси раду полиције и тужилаштва у хитној процени ризика. Управо због овако кратког рока за давање мишљења центра за социјални рад, који јесте нужан за поступање полиције и јавног тужилаштва, надлежни полицијски службеник би мишљење центра требало да тражи одмах по довођењу могућег учиниоца, како би и центар имао рок до 8 сати да достави мишљење из чл. 15 ст. 3, односно јавни тужилац би ово мишљење требало да тражи од центра одмах након што је од надлежног полицијског службеника обавештен да је лицу уручено наређење о изреченим хитним мерама, како би и центар имао до 24 часа да да ово мишљење. Све ово подразумева да су полиција, центар и тужилаштво добро „умрежени“, а то значи да се „познају“, односно да имају размењене бројеве телефона, мејлове или бројеве факса. Дакле, нужно је да сарађују, што јесте њихова обавеза предвиђена Законом о спречавању насиља у породици.

4. Када почиње да тече рок од 8 сати за спровођење поступка за процену ризика?

У складу са чл.14 ст.2 Закона о спречавању насиља у породици, рок од 8 сати за спровођење поступка за процену ризика, рачуна се од тренутка када је учинилац задржан у надлежној организационој јединици полиције, што значи да рок од 8 сати почиње да тече од момента довођења учиниоца у просторије организационе јединице полиције која је надлежна за спровођење поступка за процену ризика.

5. Да ли се хитна мера може изрећи учиниоцу који није доступан, односно који није доведен код надлежног полицијског службеника?

Не. Хитна мера може се изрећи само учиниоцу који је доведен у надлежну организациону јединицу полиције, односно код надлежног полицијског службеника у складу са одредбом члана 17. став 1. Закона о спречавању насиља у породици.

6. Како поступати у ситуацијама када је извршено могуће насиље (нема елемента кривичног дела), а могући извршилац се удаљио са места догађаја? Да ли се може расписати ванредно обавештење за лицем и по ком законском основу?¹

Насиље у породици, у смислу Закона о спречавању насиља у породици, јесте акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу које је тачно дефинисано овим законом, а непосредна опасност од насиља у породици постоји када из понашања могућег учиниоца и других околности произлази да је он спреман да у времену које непосредно предстоји по први пут учини или понови насиље у породици. Спречавање насиља у породици састоји се од скупа мера којима се открива да ли прети непосредна опасност од насиља у породици и скупа мера које се примењују када је непосредна опасност откривена, што је дефинисано чланом 3. овог закона. Самим тим јасно је дефинисано да не постоји “извршено могуће насиље”, те се у овом случају највероватније мисли на непосредну опасност од насиља (нема елемента кривичног дела, али постоји вероватноћа да до насиља дође).

У случају да се могући учинилац удаљио са лица места надлежни полицијски службеник је дужан да процени ризик према подацима које му је доставила патрола, подацима из евиденције МУПа и другим подацима којима располаже; да одмах обавести центар за социјални рад, како би центар без одлагања контактирао жртву и с њом направио безбедносни план, те предузео мере из своје надлежности; као и да предузме мере у циљу проналаска могућег учиниоца (*Што се тиче изрицања хитне мере у овом случају дат је одговор у питању број 5, а било би целисходно поступати на начин како је то детаљно објашњено у делу одговору на питање број 7 у случају хоспитализације могућег учиниоца – видети стр. 15*).

---

1 Подршку у одговору дали полицијски службеници

У члану 59. Закона о полицији² предвиђена је полицијска мера и радња “Трагање за лицима”, која овлашћује полицију да одмах по сазнању, спроводи мере трагања за лицима и предметима. У том циљу на располагању је полицијска потрага која се расписује:

- 1) за лицем за које постоји основ сумње да је учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности;
- 2) за лицем за којим је прекршајни суд издао општу наредбу за довођење;
- 3) за предметима кривичног дела или прекршаја и за предметима за којима је полиција дужна да трага у складу са посебним прописима;
- 4) за лицем које може дати потребна обавештења о кривичном делу или прекршају, учиниоцу или предметима кривичног дела или прекршаја.

У складу са наведеним одредбама за могућим учиниоцем могла би се расписати полицијска потрага у циљу његовог проналаска, тј. довођења у полицију ради предузимања мера које су предвиђене Законом о спречавању насиља у породици, те ће се аналогно применити одредба овог члана и на могућег учиниоца. Значи, инструмент којим се полиција служи да би пронашла могућег учиниоца који је у бекству је полицијска потрага предвиђена Законом о полицији. С друге стране „ванредно обавештење” јесте акт који служи у унутрашњој комуникацији полицијских службеника у оквиру МУП-а, а тиче се обавештења и информисања у оквиру МУП-а, али као такво није регулисано посебним законом.

---

² Закон о полицији, „Сл. Гласник РС”, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018

7. Како поступити према учиниоцу који је под дејством алкохола и да ли му се може изрећи хитна мера?³

Подсећања ради алкохолизам је препознат као један од ризика и то чланом 16. став 2. Закона о спречавању насиља у породици под појмом злоупотреба психоактивне супстанце, под којим се сматра и злоупотреба алкохола. Такође, Посебним протоколом о поступању полицијских службеника у случајевима насиља у породици, насиљем над женама и у партнерским односима, злоупотреба алкохола се сматра за један од ризика од понављања или ескалације насиља.

Овде би требало разликовати ситуацију када је учинилац у лакшем степену алкохолисаности и нема основане сумње да је извршио кривично дело и ситуацију када је учинилац у тежем степену алкохолисаности и нема основане сумње да је извршио кривично дело.

Дакле, када је у учинилац у лакшем степену алкохолисаности и нема основане сумње да је извршио кривично дело, по довођењу у надлежну организациону јединицу полиције, надлежни полицијски службеник ће прикупљати обавештења и пре истека 8 сати узети изјаву од учиниоца и након тога уколико је проценом ризика утврдио да постоји насиље у породици или непосредна опасност од њега донети наређење којим ће изрећи хитну меру/хитне мере и наређење уручити лицу коме је хитна мера изречена.

Уколико се учинилац налази у тежем степену алкохолисаности или ако учинилац очигледно теже подноси последице алкохолисаности, али нема основане сумње да је извршио кривично дело, неопходно је да му се обезбеди медицинска помоћ, тако што ће се учинилац одвести у службу

---

3 Подршку у одговору пружио Слободан Јосимовић, заменик јавног тужиоца Вишег јавног тужилаштва у Новом Саду

хитне медицинске помоћи, Ургентни центар или најближу здравствену установу ради збрињавања. Обавеза спровођења алкохолисаног лица у здравствену установу предвиђена је и одредбама Закона о заштити лица са менталним сметњама⁴. Тако се одредбом члана 2. наведеног закона, под лицем са менталним сметњама сматра не само недовољно ментално развијено лице и лице са поремећајима менталног здравља, него и лице оболело од болести зависности, међу које спада и алкохолизам, као последица злоупотребе алкохола. Такође, чланом 58. Закона о заштити лица са менталним сметњама је прописано да када овлашћена службена лица министарства надлежног за унутрашње послове, приликом вршења своје дужности, основано посумњају да се ради о лицу са менталним сметњама, чије понашање представља опасност за њега или за друга лица, дужни су да, без одлагања то лице доведу у најближу здравствену установу, ради прегледа. Здравствени радник након указивања помоћи може проценити да се лице не задржи у здравственој установи или да исто задржи у здравственој установи, па чак и без његовог пристанка сходно члану 19. - 24. Закона о заштити лица са менталним сметњама. Уколико након указивања помоћи лице није задржано у здравственој установи, њега ће полицијски службеници одвести у надлежну организациону јединицу полиције. Време које је протекло за спровођење ових радњи у здравственој установи, не урачунава се у време задржавања, јер задржавање у трајању од 8 часова, у складу са чл. 14 ст.2. Закона о спречавању насиља у породици почиње да тече тек од момента довођења учиниоца у надлежну организациону јединицу полиције. Тада полицијски службеник може да започне поступање, као у случају када се ради о лакшем степену алкохолисаности, о чему је већ било речи. Надлежни полицијски службеник, дакле, прикупља обавештења, и пре истека 8 сата, уколико процени, може изрећи учиноцу хитну меру и уручити наређење. Уколико је пак лице задржано у здравственој установи (и то без свог

---

4 Закон о заштити лица са менталним сметњама, „Сл. Гласник РС”, бр.45/2013

пристанка чл. 19.-24.), у складу са чл. 24. ст. 4. Закона о заштити лица са менталним сметњама по пријему лица са менталним сметњама, а најкасније првог радног дана конзилијум психијатријске установе одлучиће да ли ће се ово лице задржати на даљем болничком лечењу, или ће оно бити отпуштено. Здравствена установа дужна је да у складу са чл. 25. ст. 3. обавештење о задржавању без пристанка лица са менталним сметњама достави без одлагања и надлежном органу старатељства. Међутим, било би целисходно да о овом задржавању здравствена установа обавести и полицијску станицу која је довела лице. У овом случају надлежни полицијски службеник ће проценити ризик, али не може изрећи хитну меру нити уручити наређење, јер је учинилац хоспитализован. О свему наведеном требало би обавестити и надлежну групу за координацију и сарадњу, те би ово могао бити случај за ванредни састанак групе за координацију и сарадњу која ће свеобухватно размотрити предмет, где ће се свакако прикупити и нове чињенице, нова обавештења и израдити индивидуални план заштите и подршке жртви и бити донета одлука о поступању свих надлежних институција за време хоспитализације, али и након изласка лица из здравствене установе, јер је група дужна да прати и процењује ризик, који је променљив. Не би било целисходно, а ни утемељено са циљем закона, да се овај предмет „остави у надлежност“ само полицијском службенику, нити да он на основу раније процењеног ризика (пре хоспитализације⁵) „само“ изрекну хитне мере. Полицијски службеник ће након хоспитализације поново проценити ризик, који ће бити базиран на новим обавештењима, новим чињеницама које су размењене на ванредном састанку групе за координацију и сарадању и у складу са тим новим подацима одлучити да ли ће или не изрећи хитну меру према Закону о спречавању насиља у породици (јер нпр. након хоспитализације могу бити испуњени услови и за предузимање „тежих“ мера према учиниоцу), у чему ће му подршка свакако бити чланови групе за координацију и

---

5 Односно „пре проналажњења могућег учиниоца“ – код питања/ одговора број 6 (видети стр.3)

сарадњу, који ће такође предузимати мере из своје надлежности. Наиме, животно је могуће, да је након ванредног састанка групе за координацију и сарадњу нпр. процењен висок ризик и да има елемената и кривичног дела, те основа за задржавање, када јавни тужилац може након хоспитализације саслушати лице и предложити неку од мера за обезбеђење присуства окривљеног и/или наћи да има места вештачењу осумњиченог ради утврђивања његове урачуњивости у време извршења кривичног дела и потребе за изрицањем мере безбедности. Обавезно лечење алкохоличара, те нпр. предложити меру из чл. 122. Законика о кривичном поступку⁶ (о чему ће речи бити касније), када је хитна мера потпуно конзумирана мерама које је предузео јавни тужилац. Такође, врло је важно и да центар за социјални рад одмах (чим сазна за хоспитализацију учиниоца) успостави контакт са жртвом и с њом изради безбедносни план.

У овом делу било би добро споменути и ситуације уколико се у радњама учиниоца који је у алкохолисаном стању стичу и обележја кривичног дела. За утврђивање његове кривичне одговорности, односно за оцену његове урачуњивости у време извршења кривичног дела, неопходно је утврдити да ли је у време извршења кривичног дела био под дејством алкохола и у којој мери. Из наведених разлога потребно је да се документује алкохолисаност учиниоца или тако што ће му се, на основу наредбе јавног тужиоца, вадити крв два пута у року од сат времена или тако што ће бити алкотестиран дрегером два пута у року од сат времена. У оваквом случају има места и предузимању радњи у смислу чл. 122. Законика о кривичном поступку, односно Смештање у здравствену установу у циљу вештачења, када судија за претходни поступак на предлог јавног тужиоца може решењем одредити смештање окривљеног у здравствену установу, ако је то неопходно за сврху ме-

---

⁶ Законик о кривичном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014

дицинског вештачења. Ова мера може трајати најдуже до 15 дана, а изузетно се, на образложени предлог вештака и по прибављеном мишљењу руководиоца здравствене установе, може продужити најдуже за још 15 дана, што је већ пракса неких тужилаштава у земљи. На крају, уколико се у радњама учиниоца који је у алкохолисаном стању стичу и обележја кривичног дела, а он се налази у лакшем степену алкохолисаности, увек би требало преиспитати и да ли има места примени неких од мера за обезбеђење присуства окривљеног, нпр. за меру из чл. 197. или из чл. 211. Законика о кривичном поступку.

8. Како поступити према учиниоцу за кога постоји сумња да је лице са менталним сметњама или лице са поремећајима менталног здравља и да ли му се може изрећи хитна мера?

Одговор на ово питање је донекле дат и у претходном питању (одговор/питање број 7), али с обзиром на то да се исто у пракси често понавља и задаје тешкоће професионалцима у поступању, одговор је прецизиран и кроз ово питање.

Наиме овде је потребно разликовати ситуацију када се у радњама лица са менталним сметњама не остварују обележја кривичног дела и ситуацију када се у његовим радњама остварују обележја кривичног дела. Закон о заштити лица са менталним сметњама у одредбом члана 2. прецизирано је да се под лицем са менталним сметњама сматра лице које је недовољно ментално развијено, лице са поремећајима менталног здравља, као и лице оболело од болести зависности (*међу које спада и алкохолизам, као последица злоупотребе алкохола, о чему је већ било речи*).

Чланом 58. Закона о заштити лица са менталним сметњама је прописано да када овлашћена службена лица министарства надлежног за унутрашње послове, приликом вршења своје дужности, основано посумњају да се ради о лицу са менталним сметњама, чије понашање

представља опасност за њега или за друга лица, дужни су да, без одлагања то лице доведу у најближу здравствену установу, ради прегледа.

Здравствени радник након указивања помоћи може проценити да лице не задржи у здравственој установи или да исто задржи у здравственој установи, па чак и без његовог пристанка сходно члану 19. - 24. Закона о заштити лица са менталним сметњама.

Уколико након указивања помоћи лице није задржано у здравственој установи, њега ће полицијски службеници одвести у надлежну организациону јединицу полиције. Време које је протекло за спровођење ових радњи у здравственој установи, не урачунава се у време задржавања, јер задржавање у трајању од 8 часова, у складу са чл. 14 ст.2. Закона о спречавању насиља у породици почиње да тече тек од момента довођења учиниоца у надлежну организациону јединицу полиције. Тада полицијски службеник може да започне поступање, као у случају када се ради о лакшем степену алкохолисаности, о чему је већ било речи. Дакле, прикупља обавештења и пре истека 8 сата, уколико процени, тада би учиниоцу могла бити изречена хитна мера и уручено наређење. Уколико је пак лице задржано у здравственој установи (и то без свог пристанка чл. 19-24) здравствена установа дужна је да у складу са чл. 25. ст. 3. обавештење о задржавању без пристанка лица са менталним сметњама достави без одлагања и надлежном органу старатељства. Међутим било би целисходно да о овом задржавању здравствена установа обавести и полицијску станицу која је довела лице. У овом случају надлежни полицијски службеник ће проценити ризик, али не може изрећи хитну меру нити уручити наређење, јер је учинилац хоспитализован.

О свему наведеном требало би обавестити и надлежну групу за координацију и сарадњу, те би ово могао бити случај за ванредни састанак групе за координацију и сарадњу која ће свеобухватно размотрити предмет, где ће се свакако прикупити и нове чињенице, нова обавештења и израдити индивидуални план заштите и подршке жртви и донети одлука о поступању

свих надлежних институција за време хоспитализације, али и након изласка лица из здравствене установе, јер је група дужна да прати и процењује ризик, који је променљив.

Полицијски службеник ће након хоспитализације поново проценити ризик, који ће бити базиран на новим обавештењима, новим чињеницама које су размењене на ванредном састанку групе за координацију и сарадању и у складу са тим новим подацима одлучити да ли ће или не изрећи хитну меру/хитне мере према Закону о спречавању насиља у породици, у чему ће му подршка свакако бити чланови групе за координацију и сарадњу, који ће такође предузимати мере из своје надлежности.

Животно је могуће, да је након ванредног састанка групе за координацију и сарадњу нпр. процењен висок ризик и да има елемената и кривичног дела, те основа за задржавање, када јавни тужилац може након хоспитализације саслушати лице и предложити неку од мера за обезбеђење присуства окривљеног и/или наћи да има места вештачењу осумњиченог ради утврђивања његове урачунљивости у време извршења кривичног дела и потребе за изрицањем мере безбедности. Обавезно психијатријско лечење, те нпр. предложити меру из чл. 122 ЗКП (о чему је већ било речи), када је хитна мера потпуно конзумирана мерама које је предузео јавни тужилац. Такође, врло је важно и да центар за социјални рад одмах (чим сазна за хоспитализацију учиниоца) успостави контакт са жртвом и с њом изради безбедносни план.

У овом делу било би добро споменути и ситуације уколико се у радњама учиниоца са менталним сметњама или са сметњама у развоју стичу и обележја кривичног дела. Како би се утврдила његова кривична одговорност, односно његова урачунљивост у време извршења кривичног дела, има места и предузимању радњи у смислу чл. 122. Законика о кривичном поступку, односно Смештање у здравствену установу у циљу вештачења, о чему је већ било речи.

9. Када учинилац прекрши хитне мере на тај начин што изврши кривично дело према жртви да ли може одговарати и за кривично дело и за прекршај?⁷

Може, али не за исте радње, јер се, према одредбама чл.8 ст.3 Закона о прекршајима, против учиниоца прекршаја који је у кривичном поступку правноснажно оглашен кривим за кривично дело које обухвата и обележја прекршаја не може за тај прекршај покренути поступак, а ако је покренут или је у току не може се наставити и довршити. Такође, према одредбама чл. 4 Протокола⁷ уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, која је ратификована од стране Републике Србије, никоме се не сме поново судити нити се може поново казнити у кривичном поступку у надлежности исте државе за дело због кога је већ био правоснажно ослобођен или осуђен у складу са законом и кривичним поступком те државе, с тим што је кроз праксу Европског суда правде заузето становиште у пресуди „Марести против Хрватске“ да се забрана суђења и кажњавања за исто дело не односи само на кривично, него и на свако друго казнено дело, дакле и на прекршаје. Према томе, у случају да учинилац прекрши хитне мере на тај начин што изврши кривично дело, прекршајном пријавом му треба ставити на терет само то што је пришао жртви и/или то што је са њоме успоставио контакт, док ће остале радње које у себи садрже обележја кривичног дела бити предмет кривичне пријаве.

---

⁷ Слободан Јосимовић, заменик јавног тужиоца Вишег јавног тужилаштва у Новом Саду

10. Да ли правоснажном пресудом за кривично дело Насиље у породици из члана 194. став 5. може бити суспендована правоснажна пресуда суда којом су изречене Мере за заштиту од насиља у породици? Односно, ако је суд у парничном поступку одредио Мере за заштиту од насиља у породици у трајању од годину дана, па је учинилац прекрши нпр. у трећем месецу важења парничне пресуде и кривично одељење га за то кршење огласи кривим, да ли мера заштите по Породичном закону остаје да важи и до краја 12.месеца?⁸

Пресудом којом се одређује једна или више мера породично правне заштите, одређује се и њихово трајање. У пракси најчешће - до годину дана. Одредити се може и краће време трајања, од неколико месеци. У пракси се томе ређе прибегава. Из разлога предострожности, судови се готово редовно опредељују за најдуже време трајања по чл.198. ст.3 Породичног закона.

Правилно поступање налаже да суд трајање мера заштите одреди у зависности од околности случаја, у обзир узме низ фактора од утицаја на дужину трајања мера за које се опредељује и у пресуди образложи оцену о потребној дужини трајања одређених мера породично правне заштите. Оцена првостепеног суда подлеже жалбеном побијању, које се може односити на целину донете одлуке или само на део о трајању мера породично правне заштите. У сваком случају, жалба не задржава извршење пресуде о одређивању или продужењу мере заштите од насиља у породици (члан 288. Породичног закона).

Доношењем пресуде о одређивању мера породично правне заштите, наступа њено дејство које се не отклања ни жалбом, ни притвором, ни

---

8 Јелица Бојанић Керкез, судија Врховног касационог суда

пресудом кривичног или прекршајног суда. Уколико се жалбено побијање покаже неоснованим или оно изостане, пресуда ће у парници постати правноснажна. Правноснажна пресуда се може побијати ревизијом као ванредним правним леком. Пресуде се, дакле, преиспитују у парничном поступку у којем су донете. Дејство им се не одузима диспозицијама странака, нити одлукама из казних поступака.

Пресудом одређено трајање мера за заштиту од насиља у породици не престаје у случају њиховог кршења, односно не суспендује се правоснажном пресудом за извршено кривично дело Насиље у породици из чл. 194. ст. 5 Кривичног законика. Кршење мере породично правне заштите одређене у парничном поступку, може нпр. бити разлог тражењу одређивања којих других мера предвиђених у члану 198. став 2. Породичног закона, као ефикаснијих. Такође, кршење може бити и разлог тражењу продужења трајања претходно (већ) одређених мера породично правне заштите (члан 199. истог закона). С тим у вези понашање лица које крши мере породичноправне заштите потпуно је без утицаја на трајање мере, јер се не може повлађивати лицу које крши мере наложене одлуком суда на штету жртве, те тиме ни прихватити тумачење да је мера престала пре истека времена њеног трајања (одређеног одлуком суда у спроведеном парничном поступку), због кршења од стране лица против кога су одређене и одлуке донете у казненом поступку.

Судском одлуком успостављено време трајања мере заштите остаје неизмењено. Одређено време трајања мера заштите се једино може променити на два начина и то применом члана 200. Породичног закона, по тужби лица против кога је мера одређена (*тужба за престанак мере заштите од насиља у породици - члан 284 став 3 Породичног закона*) и применом члана 199. Породичног закона, по тужби овлашћених подносилаца (*тужба за продужење мере - члан 284 став 3 Породичног закона*). Тада суд у парничном поступку испитује чињенице и одлучује да ли је основано тражење престанка претходно одређене мере заштите или то није случај, па она остаје у

трајању у којем је и одређена, док у парници за продужење мере суд цени да ли је оправдано да се продужи њено трајање и за које време.

11. Да ли постоји прекршајна одговорност ако учинилац након изласка са издржавања казне затвора због кршења хитне мере поново прекрши исту хитну меру која још увек није истекла?⁹

Одредбом члана 21. предвиђено је да хитна мера коју је изрекао надлежни полицијски службеник траје 48 часова, а суд је може продужити за још 30 дана. Дакле трајање хитне мере не може бити ни краће ни дуже од 48 часова, односно од 30 дана ако је продужена, укупно 32 дана, те она истиче протеклом овог рока од 2 + 30 дана. Одлука прекршајног суда којом је лице ослобођено или кажњено по чл. 36. ст. 1 ЗСНП не прекида трајање већ изречене мере. Трајање хитне мере не може бити суспендовано пресудом Прекршајног суда. Хитна мера егзистира до истека рока од 2 + 30 дана. Према томе, у овом периоду трајања хитне мере иста може бити једном или више пута прекршена и сваким поновним кршењем учинилац чини нови прекршај из чл.36. ст.1 Закона о спречавању насиља у породици, а тиме произилази да у време трајања изречене хитне мере може више пута бити и подношена прекршајна пријава због кршења (сличан пример налазимо и у ситуацији када возач има изречену заштитну меру забране управљања моторним возилом у трајању од 30 дана, када ће њему сваки пут кад у саобраћају буде затечен да управља возилом у том року од 30 дана бити подношена прекршајна пријава). Такође овде би увек требало имати у виду и шта је циљ Закона о спречавању насиља у породици, а то је заштита и подршка жртвама и спречавање насиља у породици, те би у складу с тим требало предузимати радње и мере из своје надлежности како би циљ и сврха били остварени. На крају важно је додати да уколико учинилац насиља кршећи хитну меру и нпр. физички

---

9 Биљана Гавриловић, судија Прекршајног апелационог суда

нападне жртву, он није само прекршио изречену хитну меру, већ постоји и основ сумње да је и учинио ново кривично дело Насиље у породици, за које одговара у кривичном поступку, те би у том делу против њега требало поднети и кривичну пријаву (*детаљно о овоме питање/одговор број 9*).

12. Да ли би и ко требало да обавести вртић/школу, ако су хитне мере изречене/продужене и у односу на децу?

Уколико су хитне мере изречене/продужене и у односу на децу која иду у вртић/школу, свакако би о томе требало да буду обавештене и ове установе. То је нужно, како би се, мере заштите које предвиђа Закон о спречавању насиља у породици, оствариле у пуном обиму. Ово обавештење школи/вртићу, би без одлагања требало, да достави надлежни центар за социјални рад. Оваква „обавеза“ центра за социјални рад произилази из његове улоге као Органа старатељства и централне установе која координира са осталим установама (образовним/здравственим) када су деца у питању. Тако према чл. 17. став 6. Закона о спречавању насиља у породици надлежни полицијски службеник доставља наређење, одмах после његовог уручења, основном јавном тужиоцу на чијем подручју се налази пребивалиште, односно боравиште жртве, центру за социјални рад и групе за координацију и сарадњу, а жртва насиља писмено се обавештава о врсти хитне мере која је изречена. Када прими овакво обавештење центар за социјални рад је дужан да без одлагања обавести о томе школу/вртић коју похађају деца у односу на коју су изречене хитне мере. Аналогно наведеном, када надлежни полицијски службеник прими решење судије о продужењу хитне мере, о томе би без одлагања требало да обавести надлежни центар за социјални рад, а центар би тада требало да обавести вртић/школу коју похађају деца у односу на то које су мере продужене. С обзиром да Закон о спречавању насиља у породици не прецизира овакву ситуацију, то обавештавање не би требало схватити „формално“ и нужно га слати писменим путем, већ би ову „обавезу“ требало тумачити у

складу са циљем Закона о спречавању насиља у породици, а то је заштита и подршка жртвама и спречавање насиља у породици кроз координисан, мултисекторски приступ. Управо овако тумачено, обавештавање се може извршити телефоном, мејлом, путем факса, како би се постигла ефикасност и остварила суштина – а то је благовремена и потпуна заштита жртва, у овом случају деце.

13. Како би требало да поступи школа/вртић уколико су родитељи малолетне деце раздвојени/разведени и одлуком суда деца су поверена једном од родитеља, а другом родитељу је утврђен модел виђења са децом, те родитељ који виђа децу по моделу исту задржи ван периода који му је одређен, одведе их у други град и тамо затражи упис деце у другу школу/вртић, указујући да је против првог родитеља већ поднео кривичну пријаву за злостављање и занемаривање или насиље над децом од стране родитеља коме су деца поверена одлуком суда?¹⁰

Уколико су одлуком суда деца поверена једном родитељу, а другом родитељу утврђен начин одржавања личних односа са дететом, те тај други родитељ задржи дете ван модела који је одређен, у радњама тог родитеља остварују се обележја кривичног дела Одузимање малолетног лица из чл. 191. став 1. Кривичног законика¹¹. Чињеница да је тај други родитељ поднео кривичну пријаву против првог родитеља не може да дерогира поменути одлуку суда. Дакле, одлука суда је „јачи акт“ од поднете кривичне пријаве, односно првобитна одлука суда може бити суспендована само у законито спроведеном поступку у коме би суд донео нову одлуку којом је променио/проширио модел виђења.

---

10 Подршку у одговору пружили радници центра за социјални рад

11 Кривични законик, “Сл. Гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016)

Овде би требало имати у виду да је други родитељ, који долази у школу/вртић, противправно, дакле противно одлуци суда, задржао дете и уз то га довео у други град (променио његово пребивалиште). Тиме тај други родитељ, „под велом“ поднете кривичне пријаве крши и одлуку суда и одредбе Породичног закона, те у бризи због сумње на радње првог родитеља, детету наноси непроцењиву штету, јер практично самовласно ускраћује контакт детета и првог родитеља и његово право утврђено судском одлуком, без икаквог законског основа. Ако ове радње другог родитеља, које се односе на образовања и пребивалиште детета, анализирамо кроз одредбе Породичног закона, најпре се може утврдити да сходно чл. 78. ст. 4 Породичног закона¹², ово јесу питањима која битно утичу на живот детета, а подразумевају нарочито: образовање детета и промену пребивалишта детета. Дајући им такво својство Породичним законом и јесте одређено да о питањима која битно утичу на живот детета родитељи одлучују заједнички и споразумно. Дакле без обзира на поднету кривичну пријаву, то где ће дете имати пребивалиште и у коју школу/вртић ће ићи, према чл. 78. Породичног закона родитељи морају заједно и споразумно да одлуче. Такође, не би требало изгубити из вида да је суд приликом доношења одлуке ком родитељу ће поверити самостално вршење родитељског права, такву одлуку донео на бази утврђених чињеница и релевантних доказа, када је деци и одређено пребивалиште и избор школе у месту пребивалиште првог родитеља, а да потоња пријава другог родитеља тек захтева преиспитивање од стране надлежних органа, најпре тужилаштва, а потом и суда, како би могла да произведе неко дејство у односу на првог родитеља. Свакако овде је нужно и укључивање Органа старатељства оба центра за социјални рад (и у пребивалишту првог родитеља и у новоуспостављеном пребивалишту другог родитеља), у циљу размене релевантних информација и сачињавања заједничког плана заштите малолетне деце (пожељно је организовање конференција случаја на коју ће бити позване релевантне

---

¹² Породични закон, ("Сл. Гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015)

институције и школе обавезно), јер је у оваквим ситуацијама једино овај орган овлашћен да процени најбољи интерес детета и предузме одговарајуће мере из своје надлежности. Орган старатељства из града другог родитеља, након што прими пријаву од школе, у циљу заштите права малолетне деце, обавештава школу на територији на којој деца бораве са првим родитељем, да су деца задржана мимо одлуке суда од родитеља коме су поверена и да се воде поступци за њихово враћање. Такође обавештава школу коју су деца до тада похађала, да предузму мере из своје надлежности и предочава да се преводница за децу може дати само уз сагласност оба родитеља, те да их не исписује из матичне школе, коју су похађала до тренутка док их други родитељ није противправно задржао, јер је исписивање из једне и упис у другу школу могућ једино споразумом и сагласношћу оба родитеља. У оваквим ситуацијама, кључну улогу имају правосудни органи, да хитно реагују у законом предвиђеним роковима, доношењем одлука и по поднетој кривичној против првог родитеља за насиље, запуштање или злостављање и по пријави против другог родитеља за Одузимање малолетног лица из чл. 191. ст. 1 КЗ, а у циљу заштите права деце и права на редовно школовање.

Тако је чл. 7. Породичног закона наведено да родитељско право припада мајци и оцу заједно; да су родитељи равноправни у вршењу родитељског права; да је забрањена злоупотреба родитељског права, док је чланом 68. истог закона предвиђена и садржина родитељског права која обухвата право и дужност родитеља да се старају о детету, а старање о детету обухвата: чување, подизање, васпитавање, образовање, заступање, издржавање, те управљање и располагање имовином детета, као и да родитељи имају право да добију сва обавештења о детету од образовних и здравствених установа. Такође, чланом 79. Породичног закона предвиђен је превентивни надзор над вршењем родитељског права који обавља орган старатељства када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право, а које су му стављене у надлежност овим законом.

Имајући у виду наведене одредбе Породичног закона школа/вртић не би смела да изврши упис детета којој се обратио други родитељ и дужна је да без одлагања обавести центар за социјални рад – орган старатељства, као и првог родитеља коме су деца поверена. Уз наведено имајући у виду да је кривично дело Одузимање малолетног лица из чл. 191. Кривичног законика, предвиђено и чл. 4. ст. 1 Закона о спречавању насиља у породици што имплицира мултисекторско поступање, те чл. 22. Закона о спречавању насиља у породици којим се наводи да је свако дужан да полицији или јавном тужилаштву пријави кривично дело из чл. 4/1, то би школа о наведеном требало да обавести и полицију на подручју свог седишта.

И на крају, али не мање важно, требало би у виду имати и следеће. У пракси се дешава да деца током и након развода брака постану средство манипулације једног или оба родитеља. Један од видова манипулације се односи и на начин остваривања личних контаката деце са једним или другим родитељем. У ситуацији када родитељ који не врши родитељско право, након виђења, задржи децу код себе, или одузме децу на неки други начин од родитеља који самостално врши родитељско право, врши психолошко насиље над децом исто као и онај који ускраћује право виђања деце са другим родитељем. Зато је изузетно важно да сви надлежни државни органи и установе „не стају ни на чију страну“ него да поступају у складу са законима, а у интересу деце.

14. Које су обавезе образовно-васпитних установа у препознавању и пријављивању насиља у породици?¹³

Поступање образовно-васпитне установе према Закону о спречавању насиља у породици сагласно је поступању које је регулисано Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (у даљем тексту: Правилник)¹⁴. Закон налаже да се полицији или јавном тужиоцу без одлагања пријави свако сазнање о насиљу у породици или непосредна опасност од њега (чл. 13. ст. 2. Закона о спречавању насиља у породици). Требало би имати у виду да је непрепознавање насиља или избегавање реаговања наставника на насиље којем је изложен ученик облик занемаривања детета/ученика.

До сазнања о насиљу у породици представници школе долазе опажањем (препознавањем спољашњих знакова или специфичног понашања ученика и чланова његове породице), а када постоји сумња да је дошло до насиља, добијањем информација путем непосредног поверавања ученика или од треће особе (вршњака, ненасилног родитеља, рођака...). Уколико се насиље према детету које врши члан породице дешава у установи, запослени су дужни да одмах зауставе насиље или позову помоћ уколико самостално не могу да га прекину (Протокол о поступању, *корак 2*). Раздвајањем детета од учиниоца насиља успоставља се тренутна безбедност детета у установи (Протокол о поступању, *корак 3*).

Најбоље је ако ученик/ученица након што је добио потпуну информацију у смислу члана 29. Закона о спречавању насиља у породици (*о томе детаљније у питању/одговору бр. 15*), сагласност да се насиље у породици, којем је директно или индиректно изложен, од стране школе пријави на-

---

¹³ Тања Игњатовић, психолошкиња, др политичких наука - студије рода, Аутономни женски центар

¹⁴ Службени гласник РС, бр. 30/2010.

длежном органу – полицији или јавном тужилаштву (чл. 13. Закона). Упоређо с тим школа, такође може да пријави насиље у породици и центру за социјални рад, који је дужан да даље поступа у складу са Законом о спречавању насиља у породици и својим овлашћењима. У том случају и центар за социјални рад би био дужан да ову пријаву изнесе на састанак Групе за координацију и сарадњу, када ће група након прикупљања свих обавештења израдити индивидуални план заштите и подршке жртви. Писану пријаву (у виду обавештења) о насиљу у породици у име школе подноси (потписује) директор школе. Када је реч о насиљу у породици, представници школе не обављају разговор са родитељем који врши насиље. Разговор се може обавити са ненасилним родитељем или другом одраслом особом од поверења коју је ученик означио, само ако то неће угрозити безбедност ученика.

15. Како обезбедити поверљивост односа са учеником/ученицом када постоји обавеза пријављивања сваког сазнања или сумње на постојање насиља у породици?¹⁵

Ученик који се непосредно поверио о насиљу у породици наставнику/одељењском старешини, стручној служби или члану школског Тима за заштиту од насиља мора добити информацију на начин који може да разуме (који одговара његовом узрасту и развоју) о обавези установе да пријави насиље, односно о ограничењу поверљивости разговора. Особа у установи која разговара са учеником/ученицом не сме да га/је наведе на мишљење или да му/јој обећа да ће разговор остати „тајна“, а да потом податке и изјаве ученика достави надлежним органима. Ученика/ученицу треба информисати да се пријава насиља надлежном органу може обавити и без одавања „извора“, односно без навођења на који начин се дошло до сазнања о насиљу у породици. Уколико ученик није дао саглас-

---

15 Тања Игњатовић, психолошкиња, др политичких наука - студије рода, Аутономни женски центар

ност, о разговору се не информишу родитељи – иначе родитељ који чини насиље се никада не обавештава о садржају разговора, а ненасилни родитељ само уколико је добијена сагласност ученика.

Ученик/ученица треба да добије све информације о могућим поступцима надлежних државних органа, о томе да ли ће и на који начин он/она бити укључен/укључена у поступке и шта су могући исходи, односно мере заштите и подршке у складу са Законом о спречавању насиља у породици и другим законима. Ова обавеза установе произилази из чл. 29. поменутог закона. Уколико представници школе немају специфична знања за ову врсту информисања, треба укључи надлежни центар за социјални рад – службе за децу и младе.

Ако ученик/ученица и након свих информација које је добио/добила не даје сагласност за пријављивање насиља у породици, школа је обавезна да учини пријаву насиља и заштити најбољи интерес детета. То ће урадити без одавања извора информација. У пријави треба да се наведу сви спољашњи знаци, специфична понашања ученика/ученице (опажена промена у понашању у односу на ранији период), специфична понашања родитеља (сваког посебно), посредне информације (без одавања извора) и други подаци који упућују на сумњу да је реч о насиљу у породици. Школа и особе задужене за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања нису дужни и не треба да се баве утврђивањем (истрагом) и доказивањем. Када је реч о насиљу у породици, ученик није у обавези да да изјаву директору школе, у присуству психолога, педагога или родитеља (ово одговара другим ситуацијама насиља, не насиљу у породици).

У оваквим ситуацијама важно је са учеником/ученицом разговарати о безбедносним ризицима (о ономе чега се плаши, шта га/је брине ако се насиље у породици обелодани) и направи индивидуални безбедносни план. Школа треба да инсистира да се по пријављивању насиља прво направи свеобухватни план деловања, који укључује и безбедносне ри-

зике, па тек након тога да интервенишу појединачне службе, што јесте обавеза и свих других надлежних органа и установа у складу са Законом о спречавању насиља у породици.

Дакле, прво свеобухватни план деловања надлежних институција, па онда реакција и предузимање мера, свако из своје надлежности!

16. У чему се огледа сарадња школе са надлежним државним органима и установама у заштити ученика од насиља у породици?¹⁶

Када је у питању насиље у породици, ради заштите права и најбољег интереса детета, школа треба да има добро успостављену и редовну сарадњу са надлежним центром за социјални рад – са органом старатељства (који има највећа јавна овлашћења у тим поступцима). Школа треба да затражи од надлежних органа (полиције, основног и вишег јавног тужилаштва, центра за социјални рад) контакт информације (име и презиме, контакт телефон, имејл адресе) лица за везу и чланова и заменика у групи за координацију и сарадњу. У било ком случају пријављеног насиља у породици школа би (најдуже) у року од 15 дана, након учињеног обавештења/пријаве о сазнању за насиље, морала да добије повратну информацију о томе шта су надлежни државни органи предузели и/или планирали. Уколико та информација изостане, школа би требало да се обрати лицу за везу из органа/установе којем је упућена пријава/информација о ученику и да затражи повратну информацију. Према Закону о спречавању насиља у породици лица одређена за везу именују се у свим полицијским управама, основним и вишим јавним тужилаштвима, основним и вишим судовима и центрима за социјални рад.

---

16 Тања Игњатовић, психолошкиња, др политичких наука - студије рода, Аутономни женски центар

Школа може бити позвана на састанак групе за координацију и сарадњу, заказан ради израде/ревидирања индивидуалног плана заштите и подршке жртви (чл. 31. Закона о спречавању насиља у породици). Именовани представник школе учествује у предлагању, односно планирању мера подршке за дете/ученика из надлежности школе. Реализација тих мера је обавезујућа. Неодазивање представника школе овом састанку представља „врсту“ опструкцију, што повлачи прекршајну одговорност директора школе (чл. 36.ст.2. Закона о спречавању насиља у породици).

На састанку групе за координацију и сарадњу на којем се израђује индивидуални план мера заштите и подршке може учествовати и дете/ученик, али претходно треба да буде информисано о томе шта ће се дешавати на састанку, ко ће присуствовати, шта ће га питати, да не мора да одговори на сва питања, да увек тражи разјашњење ако га/је нешто збуњује или ако нешто не разуме.

Школа је дужна да примењује налоге утврђене мерама (издатим од стране других државних органа и установа) који се односе на безбедност ученика док борави у школи. То значи да уколико су донете хитне мере и/или продужене хитне мере, мере заштите од насиља у породици или друге заштитне/безбедносне мере, које штите дете од насиља у породици, школа не сме да омогући/допусти контакте родитељу којем су неке од наведених мере изречене. То с друге стране значи, да школа мора и да буде обавештена о овим мерама (*питање/одговор број 12*).

У случају да представник школе није позван на састанак групе за координацију и сарадњу, а школа има сазнање/информацију да је разматран случај насиља у породици ученика/ученице школе, директор школе или представник Тима за заштиту ученика треба да се обрати надлежном центру за социјални рад (према пребивалишту/боравишту ученика), да би добили информације о планираним мерама заштите и подршке које се односе на ученика/ученицу (док борави у школи), као и да предложи мере

подршке за ученика/ученицу из надлежности образовно-васпитне установе. Размена свих података је поверљива (јер је реч о нарочито осетљивим личним подацима).

17. Које послове може да обавља жртва насиља у породици, односно који послови би јој могли бити понуђени од стране Националне службе за запошљавање?

На састанцима Групе за координацију и сарадњу, на којима се израђује индивидуални план заштите и подршке жртви у складу са чл. 25. став 4. Закона о спречавању насиља у породици може да присуствује и представник/ца националне службе за запошљавање. Међутим, не би било целисходно да та служба директно посредује у запошљавању жртве насиља у породици, јер нема специфична знања о феномену насиља, али и због тога што не познаје околности и потребе конкретне жртве. У случају ове потребе, било би целисходно да Национална служба за запошљавање достави списак доступних послова надлежном центру за социјални рад. Центар за социјални рад, који има доста информација о породици, а пре свега о самој жртви и њеној специфичној ситуацији и потребама, пролазио би са сваком жртвом кроз захтеве посла у односу на њене потребе, снаге и слабости и на тај начин би помагао да се одреди који од послова са понуђене листе је одговарајући у сваком конкретном случају.

18. Шта би ЦСР, као стални члан Групе за координацију и сарадњу, све требало да има у виду када се планирају мере запошљавања жена са искуством насиља?¹⁷

За жену је важно да зна да су подаци о њеној приватности осигурани. Ако послодавац зна да је жена са којом склапа уговор о раду жртва насиља (јер је то услов за коришћење одређених подстицајних мера), он треба да зна да се ради о нарочито осетљивим личним подацима, те да у случају неовлашћеног коришћења података може сносити санкције. Ако послодавац склапа уговор и добија подстицајне мере, онда би носиоцу тих програма требало да потпише изјаву о поверљивости.

Посао који ће жена добити не би требало да је додатно виктимизује, што значи да би у процени одговарајућег посла требало узети у обзир специфичну ситуацију и осетљивост сваке жене појединачно, односно њене специфичне потребе, слабости и снаге. Требало би имати у виду да одређени послови нису погодни за неке жене са искуством насиља (ради се индивидуална процена). На пример:

- рад у сменама, ноћни рад и рад викендом, ако жена има малу децу и нема неформалну мрежу подршке,
- послови на јавном месту/отвореном простору, ако постоји страх и могућност да је насилник узнемирава, прети, прогања (жена треба да има информацију о хитним мерама, контакт телефон за пријаву могућег учиниоца насиља, али је важно да се пре тога обави ваљана процена безбедносних ризика и изради индивидуални сигурносни план),

---

¹⁷ Тања Игњатовић, психолошкиња, др политичких наука - студије рода, Аутономни женски центар

- брига о другим лицима (нпр. старијим, болесним...) уколико је имала искуство психичког насиља (омаловажавања, малтретирања...),
- послови продаје за коју јој је потребна широка мрежа контаката (због изолације, контроле) и самопоуздање,
- послови на којима се очекује доношење одлука, избор између више могућности, самосталност (уколико је имала искуство контроле, психичког насиља...),
- послови на којима би могла да буде етикетирана, злоупотребљена, малтретирана од послодавца/надређених или колега.

Потребно је да се женама које су преживеле насиље пре налажења посла и током рада осигура целовита помоћ и подршка (кроз индивидуални план заштите и подршке који одговара на специфичне потребе жене). То може да укључи психосоцијалну подршку, додатну едукацију и усавршавање, подизање самопоуздања и осећања сигурности у постизању планираних циљева, унапређење презентације личних квалитета, вештина и знања, информисање о правима у сфери рада. Женама би могла бити корисна и подршка у вези са припремом за рад (адаптација на запослење и нови посао, релације са колегама/-иницама, послодавцем/-ком и слично, комуникационе вештине), што би заједнички могли да организују центар за социјални рад и представници Националне службе за запошљавање. Требало би планирати и друге врсте подршке изван сфере рада (нпр. помоћ у судским поступцима који су у току, посредовање код различитих служби, на пример, да се деца упишу у вртић, помоћ око унапређења родитељских компетенција, проналажење одговарајућег простора за становање и друго).

За жене које су у поступцима развода и утврђивања модела виђања оца са децом, требало би водити рачуна да се предложи модели који не захтевају (често) одсуствовање са рада, како би жена могла да усклади посао и бри-

гу о деци. Уколико су ови модели већ регулисани, а нису одговарајући за измењене околности (запослење), размотрити могућност за подношење предлога за измену судске одлуке и предлагање повољнијег модела.

Требало би размотрити да ли би послодавац/надређени, колеге или обезбеђење у фирми, морали да имају информације и које у вези са безбедносним аспектима рада (на пример, да су на снази хитне мере или продужене хитне мере или мере заштите од насиља у породици, или друге мере у вези са кривичним поступцима, да ли постоји ризик од тога да их учинилац насиља прекрши доласком на радно место и слично), као и шта би требало да чине у тим околностима (на пример, да позову надлежног полицијског службеника и пријаве догађај). Важно је да центар за социјални рад (који учествује на састанку групе за координацију и сарадњу) уз помоћ полиције направи процену безбедносних ризика од насиља према жени на радном месту. Са женом се мора разрадити стратегија за пријаву и документовање кривичног дела насиља, уколико се оно деси на радном месту. Уколико се узнемиравање, кршење мера или насиље деси на радном месту или непосредно у близини, надлежне институције (тужилаштво, полиција, центар за социјални рад) би требало да покрену одговарајуће поступке (кривичне, парничне или прекршајне), по службеној дужности, имајући у виду специфичне околности.

У случају да се учинилац насиља процењује као „нарочито опасан“ или непредвидив, да жена живи на тајној/непознатој адреси, обавезно изградити индивидуализовани безбедносни план, покренути поступке за заштиту од насиља и предложити суду да се подаци о радном месту (адреса фирме и радног места) сматрају службеном тајном, односно да се не налазе у документима и записницима са суђења (и да их центар за социјални рад не наводи у налазу и мишљењу). Ту информацију би требало да има и Национална служба за запошљавање, као и сви учесници састанака групе за координацију и сарадњу. Препоручује се да у том случају послодавац/надређени и обезбеђење фирме имају информацију о могућем безбедносном ризику.

Из искуства са послодавцима, познато је да они немају информације о природи феномена (насиља у породици и других облика родно заснованог насиља), и да не би волели да угрозе сигурност својих радника/-ца, клијената и корисника услуга, као ни властиту сигурност (посебно ако се фирме налазе у малим местима, где се скоро сви знају).

Такође, уколико послодавац/надређени има запажања о проблемима жене у вези са радом, о емотивној кризи, честим изостанцима или боловањима и слично, требало би да подржи жену која је имала искуство насиља да потражи помоћ и подршку стручног лица (у центру за социјални рад, здравственој установи, специјализованој женској организацији и слично).

19. Када је хитна мера удаљења из стана продужена од стране суда, да ли по захтеву учиниоца коме је иста продужена може да се дозволи да узме своје ствари из куће и како поступати у тим ситуацијама?

Да, може му се дозволити и то у складу са Законом о спречавању насиља у породици, којим је регулисано ово питање. Дакле, чланом 21. ст. 3 закона предвиђено је да ако хитна мера привременог удаљења учиниоца из стана буде продужена, лице коме је изречена може да у пратњи полицијских службеника узме из стана неопходне личне ствари.

20. Да ли стручни радник центра за социјални рад може бити позван и испитан као сведок на суду, дакле да се не испитује као члан стручног тима ЦСР, него као сведок (било да се ради о приватној тужби или кривичној пријави, а у питању је предмет/ случај који се води у центру)?

Чињеница да је неко лице запослено у центру за социјални рад, није и не може бити основ за суспендовање могућности да буде испитано као сведок/грађанин у поступку који се води по приватној тужби или кривич-

ној пријави у вези предмета који се и води пред тим истим центром за социјални рад. Такође, чланом 93. Законика о кривичном поступку предвиђено је ко може бити искључен од дужности сведочења (а то није „радник центра за социјални рад“). Дакле, овде је важно разумети две ствари. Прва, радник центра не би могао бити испитиван на околности предмета који нпр. ради његов колега у центру, односно на околности које је сазнао као радник центра за социјални рад, али се може изјашњавати као сведок о стварима које су му познате у вези неког догађаја и које је сазнао као грађанин (комшија, рођак, сродник, случајни пролазник). Током испитивања, орган поступка (јавни тужилац/суд) увек и пита сведока откуд му је познато оно о чему сведочи (чл. 98 ст. 4. Законика о кривичном поступку). У овом случају овај сведок и није радник центра за социјални рад, већ „обичан“ сведок. Друго, ако поступа у предмету који је директно везан за поднету пријаву/тужбу он не би могао да сведочи као „обичан“ сведок, већ би у том случају могао бити испитан само као члан стручног тима. Међутим, уколико је пак радник центра за социјални рад, у сродству са неком од странака у покренутом поступку, може бити и ослобођен од дужности сведочења у смислу члана 94. Законика о кривичном поступку, али и да се изузме из поступања по том предмету, уколико му је додељен у рад. Слично је и када је реч о другим професионалцима. Аналогно наведеном и лице које је заменик јавног тужиоца могло би бити испитано као сведок у неком поступку који се води пред тужилаштом у коме ради, али не у предмету у коме он поступа, већ као грађанин који је за нешто сазнао, или је нешто видео, чуо и то потпуно независно од посла који обавља. Нпр. заменик јавног тужиоца је очевидац саобраћајне незгоде, те би у поступку који се води против лица које је извршило кривично дело Угрожавање јавног саобраћаја из чл. 289. Кривичног законика, тај заменик јавног тужиоца могао бити испитан као сведок, јер ће казивати о ономе шта је видео, чуо као грађанин, а не о ономе шта је сазнао обављајући своју јавнотужилачку функцију.

21. Да ли полицијски службеник који је затекао лице коме је изречена или продужена хитна мера може бити испитан као сведок у прекршајном поступку који се води за кршење хитне мере по члану 36. ст. 1. Закона о спречавању насиља у породици? Да ли може да пријави кршење хитне мере? Односно, зашто Прекршајни суд не позива за сведоке у прекршајном поступку полицијске службенике и друге раднике државних органа и не уважи њихово сведочење да су уочили да је хитна мера прекршена већ искључиво инсистирају на сведочењу жртве која одбија да сведочи и шта би могао бити законски основ такве одлуке Прекршајног суда?¹⁸

У прекршајном поступку у примени је доказно начело регулисано чл. 89. Закона о прекршајима¹⁹. Ставом 2. овог члана прописано је да је терет доказивања обележја прекршаја и прекршајне одговорности на подносиоцу захтева за покретање прекршајног поступка, а ставом 3. истог члана је прописано да суд изводи доказе на предлог странака. Произилази да када подносилац захтева или окривљени предложи доказ саслушање сведока - полицијског службеника, не постоје законске сметње да полицијски службеник који је затекао лице коме је изречена или продужена хитна мера не може бити саслушан у својству сведока на околности из поднетог захтева за покретање прекршајног поступка, ако је предложен у складу са чланом 89. став 2. Закона о прекршајима. Ово посебно имајући у виду садржај чл. 207. Закона о прекршајима којим је прописано „као сведоци позивају се лица за која је вероватно да ће моћи да дају обавештења о прекршајима и учиниоцу и о другим важним околностима“. Исказ овог сведока, полицијског службеника се цени у склопу осталих доказа и он ће у поступку бити испитан на све околности које је непосредно чулно опазио.

---

18 Биљана Гавриловић, судија Прекршајног апелационог суда

19 Закон о прекршајима, „Сл. гласник“, бр.65/2013, 13/2016, 98/2016 – одлука УС

22. Да ли радник центра за социјални рад може да буде сведок у прекршајном поступку без сведочења жртве? ²⁰

Наравно да може и под истим условима. Ово право је потпуно ирелевантно у односу на став жртве. Дакле, радник центра за социјални рад може да буде испитан као сведок, чак и кад није предложен у својству сведока у складу са чл. 89 ст.2. и 3. Закона о прекршајима, када је то могуће у складу са ставом б. наведеног члана којим је прописано „Суд може извести допунске доказе ако оцени да су изведени докази противуречни или нејасни и да је то неопходно да би се предмет доказивања свестрано расправио“.

23. Како да ЦСР комплетира стручну процену за заштиту жртве без претходно прикупљених информација о евентуалном психијатријском лечењу (хоспитализацији и слично) странке, у ситуацији када здравствена установа исте неће да достави позивајући се на Закон о заштити података о личности?

Према чл. 13. Закона о заштити података о личности²¹, орган власти об-

---

20 Биљана Гавриловић, судија Прекршајног апелационог суда

21 Нови Закон о заштити података о личности "Службени гласник РС" бр. 87/2018 (са почетком примене од 21.08.2019. године) у чл. 12. став.1 тач.1 наводи као услов за закониту обраду података о личности и то да лице на које се подаци о личности односе пристане на обраду својих података о личности за једну или више посебно одређених сврха. Међутим у чл. 12. ст. 3. наводи се да ово не примењује на обраду коју врше надлежни органи у посебне сврхе. Као посебне сврхе чланом б. став 3. закона предвиђа се обрада података коју врше надлежни органи у сврхе спречавања, истраге и откривања кривичних дела, гоњење учинилаца кривичних дела или извршења кривичних санкција, укључујући спречавање и заштиту од претњи јавној и националној безбедности. У том случају, сходно чл. 13. закона обрада података, без пристанка лица на које се ти подаци односе, јесте законита, јер је неопходна за обављање послова надлежних органа

рађује податке без пристанка лица, ако је обрада неопходна ради обављања послова из своје надлежности одређених законом у циљу остваривања интереса националне или јавне безбедности, одбране земље, спречавања, откривања, истраге и гоњења за кривична дела, економских, односно финансијских интереса државе, заштите здравља и морала, заштите права и слобода и другог јавног интереса, а у другим случајевима на основу писменог пристанка лица. Према чл.3 ст.1 тач. 4 истог закона орган власти је државни орган, орган територијалне аутономије и јединице локалне самоуправе, односно други орган или организација којој је поверено вршење јавних овлашћења; С тим у вези јавни тужилац као државни орган који у оквиру послова из своје надлежности предузима мере у циљу спречавања, откривања, истраге или гоњења кривичних дела има овлашћење да затражи и добије податке од здравствене установе и без пристанка лица на које се ти подаци односе. Такође, јавни тужилац председава и групом за координацију и сарадњу према Закону о спречавању насиља у породици, а стални члан те групе јесте и радник центра за социјални рад. Ако све наведено доведемо у везу са постављеним питањем, онда можемо рећи да уколико је центру за социјални рад ради комплетирања стручне процене за заштиту жртве неопходан и податак о здравственом стању било жртве, било учиниоца, центар ту потребу мора изнети на састанку групе, у ком случају би се у индивидуалном плану заштите и подршке жртви који се израђује по члану 31. поменутог закона унела и мера прибављања овог податка од здравствене установе, са одређивањем рока у коме је потребно да буде достављен и тада би здравствена установа била обавезна да исти достави јавном тужилаштву. Реализацију ове „мере“ из индивидуалног плана заштите и подршке предузима јавни тужилац подношењем захтева за пружање потребних обавештења, на основу члана 282. став 1. тач. 3. Законика о кривичном поступку. Након пријема информације из здравствене установе, на следећем састанку групе за координацију и сарадњу приликом разматрања наведеног случаја, сада као текућег, председавајући - заменик

и прописана је законом.

јавног тужиоца би био дужан да упозна сталне чланове са наведеним на који начин би центар за социјални рад могао да компетира стручну процену. Уколико би здравствена установа одбила да јавном тужиоцу достави такав податак, тада би јавни тужилац сходно члану 282. став 3. у вези става 2. Законика о кривичном поступку могао донети одлуку да новчаном казном до 150.000 динара казни одговорно лице здравствене установе, те уколико и после тога одбије да да потребан податак, одговорно лице може се још једном казнити истом казном.

Такође, овај податак би се могао прибавити и тако што би центар за социјални рад исказао ову потребу јавном тужиоцу, када би исти, као председавајући, у складу са чл. 25. ст. 4. Закона о спречавању насиља у породици позвао представника здравствене установе на састанак групе за координацију и сарадњу и предочио му разлог позивања, када би представник ове установе био обавезан да се састанку одазове и на састанку изнесе потребне податке. Уколико се пак не би одазвао, јавни тужилац би могао да покрене прекршајни поступак у ком би се овакво поступање здравственог радника могло сматрати опструкцијом реаговања на насиље у породици, када би одговорно лице те установе могло бити прекршајно кажњено новчаном казном до 150.000,00 динара у смислу чл. 36. ст. 2. Закона о спречавању насиља у породици.

24. Ко би требало да пријави кршење хитне мере, да би се хитна мера сматрала прекршеном?

Својство подносиоца је потпуно ирелевантно за утврђивање да ли је до кршења хитне мере и дошло. Одлуку о кршењу хитне мере доноси судија Прекршајног суда у прекршајном поступку по поднетом захтеву за покретање прекршајног поступка на основу оцене свих прикупљених доказа којима се кршење доказује. Кршење хитне мере полицији или јавном тужиоцу може да пријави свако лице, лице коме је пружена заштита, сродник тог лица, грађанин, полиција у оквиру вршења своје дужности

(нпр. патрола затекне лице у кршењу хитне мере), дакле свако ко има сазнања да је до кршења дошло, без обзира како је за то сазнало. На основу те пријаве полиција или јавни тужилац би били дужни да прикупе обавештења/доказе којима се та пријава поткрепљује, било да их затраже од лица које је пријаву поднело, било на други начин спровођењем одређених доказних радњи којима би се доказале наведене тврдње. Након тога полиција или јавни тужилац подносе захтев за покретање прекршајног поступка Прекршајном суду и предлажу извођење доказа којима се тврдње наведене у поднетом захтеву могу доказати.

25. Ко контролише да ли се поштују изречене хитне мере?

Законом о спречавању насиља у породици није прецизирано ко врши контролу поштовања хитне мере. У појединим срединама, што јесу примери добре праксе, контролу поштовања хитне мере врши полиција у оквиру спровођења редовне патролне активности.

26. Да ли пријављивање насиља у породици од стране здравствених радника зависи од процене опасности у којој се налази жртва или независно од процене опасности обавезно треба пријавити свако насиље или сумњу на насиље и поред жртве која неће да да своју изјаву о томе?²²

Према Закону о спречавању насиља у породици у чл. 29. је предвиђено да су сви државни органи и установе надлежни за примену овог закона дужни да у првом контакту са жртвом насиља у породици или жртвом кривичног дела из чл. 4/1 овог закона дају жртви потпуна обавештења о органима, правним лицима и удружењима који јој пружају заштиту и подршку, на начин и на језику који жртва насиља раз-

---

²² Помоћ у одговору пружила Вања Мацановић, адвокатица Аутономни женски центар

уме. Чланом 13. ст. 2 предвиђено је да су државни и други органи, организације и установе обавезни да неодложно пријаве полицији или јавном тужиоцу свако сазнање о насиљу у породици или непосредној опасности од њега. Чланом 36. ст. 2. истог закона предвиђено је да ће се новчаном казном од 50.000 динара до 150.000 динара казнити за прекршај одговорно лице у државном и другом органу, организацији и установи које полицији или јавном тужиоцу неодложно не пријави или не реагује на пријаву или опструира пријављивање или реаговање на свако сазнање о насиљу у породици или непосредној опасности од њега (члан 13. став 2).

Шта ово практично значи? У највећем броју случајева, жртве насиља се неће прво обратити здравственим радницима након што су преживеле насиље, већ позивају полицију. Након што дају изјаву полицији, и уколико имају повреде, жртве ће бити упућене у здравствену установу како би се те повреде санирале, али и забележиле на обрасцу који је предвиђен Посебним протоколом за здравствене раднике. Важно је да жртва добије примерак извештаја лекара специјалисте, јер тај извештај којим се констатују повреде на телу жртве, представља доказ који жртве дају надлежном полицијском службенику или тужиоцу (важно је рећи жртвама да оригинал тог извештаја чувају код себе или код особе од поверења, а да копију предају полицији).

Међутим, дешавају се случајеви у којима жртве дођу прво у здравствену установу како би им се санирале повреде и не желе да кажу на који начин су их задобиле, али здравствени радници посумњају да повреде нису могле настати на начин на који то жртва описује. Такође постоје и ситуације када жртве потраже помоћ, јер имају проблем са високим крвним притиском или им је позлило због високог шећера у крви, а онда здравствени радник у разговору установи да је узрок проблема дуготрајно насиље у породици, односно да је дугогодишња жртва насиља која се здравственој установи јављала и раније због повреда.

У тим ситуацијама веома је битно да здравствени радници разговарају са жртвом и траже сагласност жртве да позову полицију и пријаве догађај насиља. Здравствена установа би морала да жртву упозна са обавезом која је предвиђена чл. 13 ст. 2. Закона, односно да имају обавезу пријављивања. Жртви мора да се каже да та обавеза здравствених радника постоји без обзира да ли је она са пријавом сагласна или не, те да је због њене даље безбедности потребно да жртва каже чега се све плаши и који су то разлози због којих не сме да пријави (вероватно да то чини из страха, стида и бојазни од евентуалних последица које могу настати по њу уколико онај који насиље врши то сазна), како би и полиција, тужилаштво и центар за социјални рад са тим били упознати. Најчешће, када виде да имају подршку здравствених радника, жртве дају сагласност за пријављивање.

Уколико жртва да сагласност или и у ситуацији када и, поред датог објашњења здравственог радника, не да сагласност да се насиље пријави, а не ради се о тешким телесним повредама или тешкој угрожености живота жртве (покушај суицида и сл.), тада је потребно да се здравствени радници обратe социјалном раднику или правнику своје здравствене установе, како би се полицији или јавном тужиоцу - Групи за координацију и сарадњу Основног јавног тужилаштва општине где жртва станује/борави, упутио допис у коме пријављују сумњу на насиље. Потребно је да у том допису буде наведено да здравствена установа пријављује насиље БЕЗ САГЛАСНОСТИ ЖРТВЕ или сагласности законског заступника жртве (уколико је реч о малолетним лицима) и да наведу разлоге због којих жртва не сме да пријави насиље, а које разлоге је навела здравственим радницима. У допису треба да буде наведено да се здравствена документација жртве налази у здравственој установи и да ће иста бити достављена по захтеву тужилаштва. Допис може бити послат и на мејл адресу тужилаштва.

Шта за све надлежне институције значи да се пријава врши без сагласности жртве? Прво за све у здравственим установама (а исто би се могло применити и на просветне установе, као и на друге надлежне институ-

ције) то значи да нас њен став не ослобађа утврђене законске обавезе и не дира у поступање по протоколу по коме поступа здравствена установа. Здравствена установа предузима мере из своје надлежности, али је нужно да „информација“ не остане у самој установи, већ да се мулти-секторски размотри. Не смемо заборавити да је информација коју има здравствени радник само мали део великог мозаика који се зове насиље. Остале делове те слагалице имају други државни органи и установе и важно је да удружено делују у циљу заштите жртве. Ово пријављивање (није у супротности са Законом о заштити података о личности о чему је речи било у питању/одговору број 23) и усмерено је на превенцију и заштиту жртве, дакле - на спречавање насиља, а не на нарушавање приватности. Управо зато било би целисходно да се ово сазнање о насиљу „подели“ са јавним тужиоцем, који председава групом за координацију и сарадњу. Пријављени случај је нужно размотрити било на редовном састанку било на ванредном (ако је редован нпр. био претходног дана, а случај не трпи одагање до наредног састанка). Дакле, ускраћивање сагласности жртве за пријаву јесте податак који мора бити сигнал за надлежне институције да поступају нарочито обазриво неугрожавајући пре свега безбедност жртве! Шта то значи? Практично гледано то би могло да се посматра и овако – жртва не жели да пријави, здравствена установа пријави нпр. полицији, полиција процени ризик и одмах изрекне хитне мере, а онај који насиље врши крене тада да се свети жртви и изврши насиље које може бити и највишег степена. На тај начин јој нисмо помогли, довели смо је у ситуацију која је још опаснија за њу!

Обазриво поступање подразумева да се прво направи свеобухватни план деловања, који укључује и безбедносне ризике, па тек након тога следи интервенција појединих служби (дакле, обазриво поступање у три корака подразумева – 1. пријава, 2. план, 3. интервенција), односно разматрање случаја на састанку групе за координацију и сарадњу. На састанку групе се израђује индивидуални план заштите и подршке, одлучује се о мерама које би се могле предузети, прикупљају се и друга

обавештења, утврђује се да ли у тој породици има деце, тражи информације и од школе/вртића (деца су огледало оног што се у породици дешава!), а све у циљу сагледавања шире слике како би се у ширем смислу проценио ризик и предузеле адекватне мере. Понекад, резултат правовремене пријаве здравствене установе може бити да само центар ради са жртвом и породицом, јер је „ухваћена“ непосредна опасност и до насиља није ни дошло, те се иста породица вратила „у здраве токове“, а некад ће бити нужно применити и најрепресивније мере које су у надлежности јавног тужиоца. Како год, важно је да та породица „уђе у систем“, прати се и мултисекторски посматра.

И на крају, али никако мање важно, у ситуацији када се ради о тешким телесним повредама, сексуалном насиљу или тешкој угрожености живота жртве (покушај суицида и сл.), насиље се пријављује ОДМАХ позивањем полиције, без обзира на став жртве. Усмено пријављивање полицији увек би требало да прати и писмени допис упућен поштом или имејлом на адресу тужилаштва, насловљен на Групу за координацију и сарадњу према месту пребивалишта/боравишта жртве.

27. Како центар за социјални рад да збрине жртву у безбедну средину, ако она не жели да учествује у збрињавању, с обзиром на то да корисник по Закону о социјалној заштити има право изјашњавања о његовом смештају и збрињавању?²³

Чињеница да је жртва одбила смештај у Сигурну кућу, не би смео да буде знак институцијама да је рад на предмету завршен и да се одговорност за евентуалну ескалацију насиља делегира жртви. Центар за социјални рад и остале релевантне институције, у оваквим ситуацијама, морају да поштују безбед-

---

23 Помоћ у одговору пружиле консултанткиње Аутономног женског центра

носни принцип предвиђен Општим протоколом о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама, у породици и у партнерским односима, а то је принцип - Институције су одговорне да зауставе насиље и предузму мере заштите и подршке жртви насиља.

Мере које се у оваквим ситуацијама предузимају, су:

- а.) Едукација жртве о феномену насиља;
- б.) Оснаживање жртве (показати жртви да јој верујеш, не осуђивати је, рећи јој да је за насиље искључиво одговоран насилник, упознати је са законским могућностима);
- в.) Ширење мреже подршке (идентификовати и мотивисати адекватне чланове уже и шире породице, децу, ако су жртве насиља, а у стању су да разумеју дешавања у породици и ако су у стању да се изјасне, комшије, колеге и друге значајне особе који могу допринети у заштити жртве);
- г.) Сачињавање безбедносног плана са жртвом (са жртвом се прави договор, кога ће позвати у случају ескалације насиља, где ће отићи, шта ће понети са собом);
- д.) Одржавање конференције случаја на којој ће бити донет план заштите, којим ће прецизно бити утврђено шта ће се урадити, ко ће шта урадити и у ком временском оквиру, а затим и резервни план, као и ревизиони састанак;
- ђ.) Социјални притисак на починиоца насиља (насилник позван на разговор коме ће присуствовати представници свих релевантних институција);

е.) Пружање правне подршке жртви за покретање поступака, односно информисање о праву и могућностима за бесплатну правну помоћ;²⁴

28. Када је могући извршилац лице које је страни држављанин и не говори српски језик, а нема елемената кривичног дела, како обезбедити тумача и које обрасце дати могућем извршиоцу на потпис?²⁵

Што се тиче првог дела питања, односно како обезбедити тумача, требало би поћи од чињенице да је полиција надлежан државни орган за спречавање насиља у породици и овлашћена је да поступа по Закону о спречавању насиља у породици, те је ангажовање тумача, односно судског преводиоца ствар унутрашње организације МУП-а. Што се тиче другог питања тј. које обрасце дати могућем учиниоцу, намеће се много важније питање, а то је која права припадају могућем учиниоцу, а не који образац користити.

У том смислу, не би смело да постоји нека врста дискриминације наших држављана у односу на странце и обрнуто. Дакле, присуство судског преводиоца би било неопходно, не само због права могућег учиниоца, већ и да би га полицијски службеници могли разумети о чему говори, а онда и проценити ризик и изрећи му хитну меру, на језику који он разуме, што је наравно још једно право могућег учиниоца. Исто важи и за жртву. У члану 29. Закона о спречавању насиља у породици се између осталог наводи да јој је потребно пружити информације на језику који жртва разуме.

Чланом 14. ст. 3. Закона о спречавању насиља у породици предвиђено је да „током поступка у надлежној организационој јединици полиције мо-

---

24 Закон о бесплатној правној помоћи („Сл.Гласник РС“ број 87/18) – ступа на снагу октобра 2019.

25 Помоћ у одговору пружили полицијски службеници

гући учинилац мора да се поучи и да му се омогући контакт и коришћење услуга браниоца и правне помоћи у складу са Уставом и законима Републике Србије.”

Овим чланом нису прецизно дефинисана његова права (ни домаћег, ни страног држављанина), што би на крају крајева било и несврсисходно прецизно дефинисати овим законом, па би самим тим ову одредбу требало тумачити доста широко и могућем учиниоцу омогућити “што више” права.

Обрасце по којима поступа полиција доноси и прописује МУП, те би и у овом случају, као и у другим случајевима, требало користити обрасце које је донело Министарство унутрашњих послова, наравно на језику који могући учинилац разуме.

Како се слично питање може поставити и по питању других права, нпр. шта ако је могући учинилац нем или глув, јер су права „у складу са Уставом и законима Републике Србије” многобројна, можда не би било сувишно, да се могућем учиниоцу пре узимања изјаве да и обавештење о правима које има у складу са Уставом и законима Републике Србије, било да је реч о домаћем или страном држављанину. С тим у вези у наставку текста дајемо предлог обавештења о правима.

ОБАВЕШТЕЊЕ о правима доведеног могућег извршиоца

Лице које се доводи у складу са чланом 14. став 1. и 3. Закона о спречавању насиља у породици има право:

1. да од стране овлашћених службених лица, пре почетка довођења, буде поучено о својим правима, на матерњем језику или језику који разуме;
2. да буде обавештено о разлозима довођења, односно да је довођење у службене просторије потребно ради вођења поступка;
3. да буде упознато да задржавање у надлежној организационој јединици полиције ради вођења поступка може трајати најдуже осам часова;
4. Ако је доведени глув, постављаће му се питања писмено, ако је нем, позваће се да писмено одговара, а ако је слеп, приликом саслушања ће му се усмено изложити садржај писаног доказног материјала. Ако се његово изјањење не може обавити на овај начин, позваће се као тумач лице које се са окривљеним може споразумети. Ако доведени не разуме језик поступка, постављаће му се питања преко преводиоца.
5. надлежни полицијски службеник мора могућем учиниоцу који је доведен у надлежну организациону јединицу пружи прилику да се изјасни о свим битним чињеницама;
6. да овлашћеним службеним лицима не даје изјаве које би га изложиле кривичном гоњењу, те да буде поучено да у случају прерастања његовог статуса у статус осумњиченог према њему ће се примењивати одредбе ЗКП-а, одредбе које важе за осумњиченог.;

7. на браниоца по свом избору, да неометано контактира са браниоцем, да бранилац присуствује његовом изјашњењу.

8. да захтева да се о времену и месту довођења обавести лице по његовом избору, дипломатско - конзуларни представник чији је држављанин или представник одговарајуће међународне организације ако је избегло лице или лице без држављанства;

9. да захтева, да се без одлагања о довођењу обавести лице или орган старатељства ако је потребно обезбедити заштиту или старане о детету или другим лицима о којима се стара задржано лице;

10. да неометано контактира са дипломатско - конзуларним представником своје државе, односно представником одговарајуће међународне организације или Заштитником грађана Републике Србије;

11. да захтева да га у свако доба и без одлагања прегледа лекар;

12. да покрене поступак пред надлежним правосудним органима ради испитивања законитости довођења, лишења слободе или задржавања;

13. да захтева надокнаду штете због неоснованог довођења, лишења слободе или задржавања.

Доведено лице се обавештава на матерњем језику или језику које разуме, које лице својеручно потписује.

Лице је обавештено о својим правима на _____м језику, дана _____ године у _____ часова.

ЛИЦЕ: _____ ПОЛИЦИЈСКИ СЛУЖБЕНИК: _____

29. Када је могући учинилац лице које издржава казну затвора у кућним условима, а живи са жртвом насиља, како поступати, а постоји могућност за изрицање хитне мере удаљења из стана или је могући извршилац прекршио изречену хитну меру? Као и шта уколико ово лице изврши ново кривично дело, а постоје услови да се одреди мера задржавања до 48 сати по ЗКП-у?²⁶

Чланом 45. став 5. Кривичног законика предвиђено је да суд може учиниоцу кривичног дела коме изрекне казну затвора до једне године, истовремено да одреди и да ће се она извршити тако што ће је осуђени издржавати у просторијама у којима станује, уколико се с обзиром на личност учиниоца, његов ранији живот, његово држање после учињеног дела, степен кривице и друге околности под којима је дело учинио може очекивати да ће се и на тај начин остварити сврха кажњавања. Дакле није реч о врсти казне, него о начину на који се казна затвора извршава, а у конкретном случају извршава се у кућним условима.

У истом члану став 6. предвиђено је да осуђени којем је одређено извршење казне затвора на начин предвиђен у ставу 5. овог члана не сме напуштати просторије у којима станује, осим у случајевима прописаним законом који уређује извршење кривичних санкција. Уколико осуђени једном у трајању преко шест часова или два пута у трајању до шест часова самовољно напусти просторије у којима станује, суд ће одредити да остатак казне затвора издржи у заводу за извршење казне затвора.

Ово практично значи да суд нема могућности да одреди да се остатак казне затвора издржи у заводу за извршење казне затвора уколико постоје услови за изрицање хитне мере, или уколико учинилац изврши ново

---

²⁶ Помоћ у одговору пружили саветници Управе за извршење кривичних санкција РС

кривично дело у кући или пак уколико је дошло до кршења хитне мере, те га је судија Прекршајног суда осудио на казну затвора.

Међутим, упркос наведеном, део ове одредбе „не сме напуштати просторије у којима станује, осим у случајевима прописаним законом који уређује извршење кривичних санкција“ никако се не сме тумачити и никако не значи да је такав учинилац „аболиран“ од гоњења и суђења или да се на њега не могу применити други закони.

С тим у вези, уколико лице које издржава казну у просторијама у којима станује учини насиље, односно уколико постоји непосредна опасност да би до насиља могло доћи, према њему се поступа на исти начин као и у случају сваког другог могућег учиниоца, осим што би у овом случају надлежни полицијски службеник сам или преко јавног тужиоца био дужан да, о овој предузетој радњи према могућем учиниоцу, одмах обавести повереника за извршење кривичних санкција, преко Управе за извршење кривичних санкција.

Исти би случај био и уколико су се стекли услови да се према осуђеном лицу одреди задржавање, а онда и притвор, када би јавни тужилац, односно судија били дужни да о овоме обавесте повереника. Логично се намеће одговор, исто би било и у трећем случају уколико је осуђено лице због кршења хитне мере осуђено на нову казну затвора – он ће се упутити на издржавање казне затвора која је одређена од стране судије Прекршајног суда, али и тада повереник мора бити обавештен и по истеку те казне затвора наставити да издржава казну затвора по претходној осуди у кућним условима.

Дакле, за време трајања хитне мере, задржавања по ЗКП-у, притвора или казне затвора због кршења хитне мере застаје се са издржавањем казне затвора коју ово лице издржава у кућним условима и након истека претходно наведених мера, лице ће наставити са издржавањем казне у кућним условима до истека те казне.

За време трајања „ових мера“ према учиниоцу, врло је важно искористити овај период за помоћ и подршку жртви. Такав случај захтева мултисекторски приступ и додатно ангажовање центра за социјални рад да са жртвом направи безбедносни план, оснажује је, односно да изради посебан план мера и услуга. На овом месту важно је подсетити и на чл. 45 ст. 7. Кривичног законика у коме се наводи: „Осуђеном за кривично дело против брака и породице који живи са оштећеним у истом породичном домаћинству не може се одредити извршење казне затвора на начин прописан у ставу 5. овог члана.“ Ово је битно не заборавити код закључења споразума о признању кривичног дела, јер би супротно поступање било кршење закона. О последицама и оваквој „заштити“ жртве од насиља у породици не би требало ни говорити.

30. Шта радити у ситуацијама када могући извршилац не дође након 48 сати по решење о продужењу хитне мере, који је оптимални рок да се решење уручи, а изречене су обе хитне мере, те место боравка није познато? Како поступити у ситуацијама ако се прекрши продужена/изречена хитна мера? (поступајуће судије за прекршаје, сматрају да ако нема потписане доставнице о уручењу, нема ни прекршаја с обзиром на то да лице није знало да му је мера продужена).²⁷

Одговор на ово спорно питање наметнуо се кроз сагледавање обавезе полицијског службеника, да у наређењу упозна учиниоца насиља са из-

---

²⁷ Биљана Гавриловић, судија Прекршајног апелационог суда (ово питање је разматрано на Трећој седници свих судија Прекршајног апелационог суда која је одржана 30.11.2017.године). Одговор на ово питање је такође већ дат (питање/одговор број 5) и објављен у збирци „Одговори на недоумице и дилеме око примене Закона о спречавању насиља у породици“, а налази се и на сајту Министарства правде „Искључи насиље“ (www.iskljucinasilje.rs) у одељку „питања стручне јавности“.

реченом хитном мером која траје 48 сати, у ситуацијама када је насиље извршено или постоји непосредна опасност од насиља.

У прилог тврдње да се сматра да је окривљеном уредно достављено судско решење о продужењу хитне мере, уколико се супротно одредби члана 17. Закона о спречавању насиља у породици, није јавио полицијском службенику који је наређењем меру изрекао, говори чињеница да је најделотворнији начин да се гарантује безбедност и заштита жртве насиља у породици тај да се успостави физичка удаљеност између жртве и учиниоца, што подразумева да се учинилац удаљује са адресе на којој је пријављен.

Њему је привремено ускраћено право коришћења стана, односно мирна државина, не и својина, а све у циљу заштите приоритетног интереса - заштите жртве. Тада учинилац најчешће не зна где ће он бити надаље, односно где ће боравити. Значи, он напушта стан на чијој је адреси пријављен и полиција нема могућност, када се хитна мера продужи да њему одлуку уручи, јер је он сада на непознатој адреси. Управо због тога Закон о спречавању насиља у породици прописује „посебан протокол за поступање полицијских службеника“ што подразумева да полиција има обавезу да учиниоцу објасни правне процедуре и да га обавештава о правном процесуирању случаја, због чега учинилац и има обавезу да се јави надлежном полицијском службенику. Приликом узимања изјашњења могућег учиниоца, полиција поред личних података узима и контакт податке овог лица (број телефона, мејл адресу), јер су сви ти подаци и касније потребни, нпр. приликом израде индивидуалног плана заштите и подршке.

С тим у вези чланом 17. став 4. Закона о спречавању насиља у породици прописана је садржина наређења које доноси полицијски службеник, а у којем је наведено „Наређење садржи: назив органа који га доноси, податке о лицу коме се изриче хитна мера, врсту хитне мере која се изриче и њено трајање, дан и час изрицања хитне мере и обавезу лица коме је из-

речена хитна мера да се по њеном истеку јави полицијском службенику који је изрекао“. Ставом 5. истог члана прописано је „Наређење се уручује лицу коме је хитна мера изречена. Ако оно одбије пријем наређења, надлежни полицијски службеник саставља о томе белешку, чиме се сматра да је наређење уручено.“

С обзиром на чињеницу да је учинилац упознат са обавезом да се по истеку хитне мере јави полицијском службенику који је меру изрекао, а он по томе није поступио, никако се не може закључити да му је повређено право и да му није омогућено да има сазнања о својим обавезама тиме што му решење суда о продужењу мере није уручено. Ово посебно што је лице коме је изречена хитна мера упозорено да се по истеку мере јави надлежном полицијском службенику и та констатација је наведена у наређењу које учинилац потписује, посебно при чињеници да је у истом наређењу између осталог наведено и да суд решењем хитну меру може продужити. С тим у вези као неспорно произилази да је учиниоцу познато да истеком мере мора да дође у полицију и информише се. Када се уместо тога, упркос оваквом обавештењу, лице врати у стан, не може се правдати да није знао да ће суд поступати у складу са чланом 36. став 1. Закона о спречавању насиља у породици, јер је наређењем био упозорен на последице таквог понашања.

Значи уколико се учинилац не јави полицији након 48 сати, односно не прими решење о продужењу хитне мере, мере имају дејство. Тако, уколико је полицијски службеник након процене ризика утврдио да је према учиниоцу потребно изрећи неку хитну меру, уручује му примерак наређења. У овом наређењу наводи се упозорење у смислу члана 17. став 4. Закона о спречавању насиља у породици, у коме је прецизирано да је могући учинилац дужан да се по истеку хитне мере јави надлежном полицијском службенику који је исте изрекао, са тачном назнаком дана и часа када је то потребно да учини. Такође, у обрасцу наређења стоји и да на предлог тужилаштва хитна мера може бити продужена за 30 дана, а на-

ведено је и да ће у смислу члана 36. став 1. Закона о спречавању насиља у породици, учинилац бити кажњен затвором до 60 дана за прекршај уколико прекрши хитну меру која му је изречена или продужена. Управо ово наређење потписује могући учинилац, те се сматра да је упознат са свим правима и обавезама које су наведена у наређењу.

Због свега наведеног није потребно предузимати никакве посебне мере за обезбеђење присуства овог лица. У пракси се међутим дешава да полицијски службеник и позове лице на број телефона који је оставио приликом узимања личних података или му пошаље СМС поруку, како би га „подсетио“ на обавезу која му је предочена приликом уручења наређења и уколико се и након тога лице не јави и не одазове саставља службену белешку о томе. Овакво поступање може бити целисходно и додатно помоћи у поступку доказивања кршења хитне мере, односно доказивања чињенице да је могући учинилац знао да наређење о изреченим хитним мерама може бити продужено и да је требало да дође у полицијску станицу, како му је речено, а не да се нпр. врати у стан и/или контактира жртву. Овакво поступање учиниоца говори и о његовој личности, па би судија прекршајног суда, приликом оцене доказа и то требало да има у виду.

У сваком случају уколико се лице не одазове, одмах би требало обавестити јавног тужиоца, центар за социјални рад и жртву насиља, како би се предузеле друге мере у циљу заштите и подршке жртви. Центар за социјални рад би такође требало да са жртвом одмах изради безбедносни план. Овај случај је нужно размотрити на састанку Групе за координацију и сарадњу, када ће се поново проценити ризик у односу на нова обавештења и нове чињенице, а нова чињеница јесте и поступање учиниоца, односно његово непоступање по обавештењу полиције, што свакако повећава ризик од насиља за жртву.

31. Како поступати у ситуацији када дежурни судија прекршајног суда каже да нема кршења хитних мера због тога што могућем учиниоцу није била уручена хитна мера продужена решењем суда?²⁸

Иако Закон о спречавању насиља у породици у ст. 3 чл. 3б наводи да се осуђујућа пресуда за прекршај из става 1. овог члана може извршити пре њене правноснажности према Закону о прекршајима, указује на сходну примену чл. 308. Закона о прекршајима, судије прекршајних судова могу, али и не морају да је примене, што све зависи од околности самог пријављеног прекршаја - кршења хитне мере.

Већ је у овим питањима и одговорима указано да, на жалост, и даље постоје судије прекршајних судова које сматрају да хитна мера не производи правно дејство, ако није уручена могућем учиниоцу, иако Закон каже другачије (*детално објашњено у претходном одговору*). Због таквих, личних ставова се дешава да дежурни судија прекршајног суда, у консултацији са полицијским службеником, каже да нема прекршаја, односно кршења хитне мере, јер учинилац није примио решење о продужењу. У овој ситуацији, усмена консултација са дежурним судијом прекршајног суда не ослобађа одговорности полицијске службенике уколико имају доказе да је могући учинилац прекршио хитну меру и уколико не поднесу прекршајну пријаву. Дакле, полицијски службеници у оваквој ситуацији свакако подносе захтев за покретање прекршајног поступка, само не поступка у смислу члана 190. Закона о прекршајима, већ покретање редовног поступка.

Подношењем прекршајне пријаве у овом случају подносилац прекршајне пријаве ће доставити доказе о томе на који начин је могући учинилац одбио пријем решења о продужењу хитне мере (службена белешка на-

---

28 Вања Мацановић, адвокатица, Аутономни женски центар

длежног полицијског службеника) , као и на које све начине је могући учинилац био контактиран (позивање телефоном, слање СМС-а) након што је донето решење о продужењу хитне мере и доставити доказе за само кршење хитне мере, када одговорност за даље поступање у прекршајном поступку за кршење хитне мере прелази на судију прекршајног суда. У том случају, судија прекршајног суда који сматра да нема кршења хитне мере, јер учинилац није знао да су решењем судије за претходни поступак хитне мере продужене, биће обавезан да то у пресуди и образложи. Уколико ослободи могућег учиниоца, полицијски службеници имају обавезу да уложе жалбу на ослобађајућу пресуду Прекршајном апелационом суду Србије, са циљем да се лоша пракса појединих судија прекршајних судова заустави.

Ауторка: Горјана Мирчић Чалуковић

Заменик јавног тужиоца упућена у Министарство правде
